

holta a tanács előkelő tagjait, hogy „nem jó polgárok, mert szívják a szegény nép vérért s nem akarnak rajta segíteni, és buzdította a vezetőket meg tisztviselőket, hogy gondoskodjanak városuk jó kormányzásáról”. Erre veszekedés keletkezett, bizonyos Andreuzzo di Normanno, annak a Laeliusnak sógora, aki az avignoni díszkövettség hivatalos szónokaként ellenlábasa és vetélytársa volt az elmúlt évben a pápai udvarnál, pofon vágta. Egy Tommaso Fortifiocca nevű szenátusi őrök pedig, aki nem lehetett épp a hivatalnokok gyöngye, mert Cola di Rienzo később hamisítás miatt szégyenszalophoz köttette és nagy pénzbírságra ítélte, hosszú orrot mutatott neki. A sértés és gúny bizonyára nem csak beszéde tartalmának, hanem avignoni szereplésének és a pápa betolakodott kegyencének is szólt.

Az ellenséges fogadtatás azonban nem kedvetlenítette el a kamara új vezetőjét. Csupán látva, hogy a szenátusban nem érhet célt, ezentúl a nép felvilágosítására és öntudatra ébresztésére fordította minden figyelmét.

VI. A hatalom felé.

Arról a három évről, mi Cola di Rienzo Rómába való visszaérkezésétől a hatalom átvételéig telt el, egyedül a névtelen római krónikában találunk tájékoztatást. Az idevonatkozó fejezetek munkájának leg részletesebb és legélénkebb lapjain olvashatók. Az ismeretlen író a harmincas évek eseményeit még csak gyermekkorának „álomszerű emlékein” keresztül látta; de itt már megérzik elbeszélésén, hogy mint ifjú részese volt azoknak az izgalmas eseményeknek, miket Cola di Rienzonak most kezdődő mozgékony népi propagandája előidézett.

Ha a hatalmon lévők véleményét durván torkába fojtják, beszél majd helyette egy festőbarátjának ecsetje! A mindenki által szemlélhető utcai ábrázolás, falra rajzolás vagy pingálás közlési módja az akkori Rómában nem volt ismeretlen. Ő ezt nagyobb arányokban és művészi igényekkel alkalmazta. A Kapitólium alatt nyüzsgő piac népe, mely — mint láttuk — a Teatro Marcello mellett a halpiacon keresztül lehúzódtott Cola di Rienzo szülőházáig, egy vásári napon meglepődve látta, hogy a szenátusi palotán, mégpedig pont a gyűlésterem fölött, élénk színekkel csodálatos freskó kiált feleje. Három szigetecske — az elhagyott Itália, a négy sarkalatos erény és a hit szimbólikus földjei — között a viharos tengeren, melynek hullámain a különböző pártokat jelképező apokaliptikus állatok korbácsolták magasra, szélle dagadó dühös lehelletükkel, egy magános bárkán várja az özvegy Róma, hogy a tenger fenekére süllyedjen, hol már Babilon, Karthágó, Trója és Jeruzsálem elsüllyedt hajói várják. Felette az utolsó ítélet színjátéka lebeg. Az ábrázolás értelmét felírások meg rigmusok magyarázzák, hogy mindenki jól megértse a festmény készítőjének figyelmeztetését: A pártviszályok közt hányódó, romlott erkölcsű város pusztulásra van ítélve, ha idejekorán meg nem javul.

Más alkalommal az ő gyermekeveinek emlékeiben ragyogó halpiaci Sant Angelo-templomocskában elsősorban régi városnegyednek lakóira akart hatni, akik közül sokkal mezítláb játszadozott a feketehomokú Tiberis partján a malmok között. De ez a freskó már reményt, harcot és programot hirdet. Rajta is látható a Rómát ábrázoló elhagyott matróna, kinék képét az egykorú irodalom népszerűsítette s kinék alakját Dante meg Petrarca ihlete elevenítette meg. Itt tűzben égett a város lakóival együtt, de egy templomból fehérruhás angyal lépett elő fegyveresen, s megszabadította a szegény özvegyet, miközben fenn az égen egy hófehér galamb elhajtotta a gonosz sólymok seregét és egy szerény kis verébnek mirtuskoszorút nyújtott, hogy azt az agg Róma fejére helyezze. A szimbólum világos. Cola di Rienzo szürke kis veréb, de egyben az igazság angyala is. A Szentlélek galambja majd megsegíti, hogy felemelje Rómát elesettségéből.

Az anagnini spirituális benyomások és fra Venturino példája érni kezdenek a leendő tribun lelkében. Már Avignonból küldött jelentésében is a Szentlélek segítségével dicsekedett. Maga a Sant Angelo in Pescheria-templomocska, mely — mint mondtuk — egy antik portikusz oszlopsorába van beépítve és melyben egy Mihály arkangyal-ábrázoláson Mercurius alakja nyer keresztény változatot, pedig programjának másik, az antik Róma ihletéből fakadó elemét is érthetőleg hangsúlyozza.

Még világosabb megfogalmazásban és tágabb távlatban jelenik meg programja abban az előadásban, mit a lateráni bazilikában tartott. Az eseményt ünnepi készülődés előzte meg. A szentély mögött szószéket állítottatott fel s köréje anfitéatrumszerűen szőnyegekkel leterített ülőhelyeket ácsoltatott. Sapkáján, melyet díszruhájához hímeztetett, a köröskörül futó babérkoszorúk sora és az azt elől középuitt metsző, hegygel lefelé fordított kard talán azt akarta jelképezni, hogy fegyverrel fogja a dicsőséget maga mellé kényszeríteni.

Nagy felfedezésről készül beszámolni. Politikai hitvallásának első, még egészen elméleti síkon mozgó, megnyilatkozására nagy közönséget hívott meg. El is jött volt avignoni ellenfele, Stefano Colonna, Giovanni nevű fiával s több nemes, mi Cola di Rienzo tekintélyének emelkedésére mutat. De különösen sok jogtudós, bíró, dekretalista jött el, mert úgy hírlett, hogy a kamarai jegyző a római jogban, melynek studiuma épp a legutóbbi évtizedekben ébredt újra, korszakalkotó újdonságra akadt. A Vespasianus-féle *Lex Regiá*ról lesz szó, melynek emléke a középkoron keresztül is homályosan tovább élt. De a szövegét tartalmazó érc tábláról (ma a kapitóliumi múzeum őrzi) *Odofredus* híres bolognai jogtudós 1250 táján azt írta, hogy érthetetlen és olvashatatlan; nagy fontosságát pedig annyira nem ismerték fel, hogy VIII. Bonifác pápa erősítéskül egy oltár hátlapján alkalmazta, írott részét befelé fordítva. Cola di Rienzo az érclapot kibontatta, a szentély mögötti kórus falába illesztve közszemlére bocsájtotta, köréje freskón megfestette a tábla keletkezésének alkalmát, s miután az összegyűlt díszes közönség előtt tartalmát olasz fordításban felolvastatta, magyaráza-

tába fogott. Ime, milyen nagy volt a római nép hatalma abban a korban! — kiáltott fel. Ő ruházott át a szenátuson keresztül minden jogot a császárra: azt, hogy törvényeket hozhasson, szövetséget köthessen, Itália „pomériumát“, gyümölcsös kertjét — s e ki-fejezés mélyen bele fog vésődni Cola di Rienzo emlékezetébe — gyarapíthassa, földet és méltóságot adományozhasson, városokat le-rombolhasson, adókat kivethessen... Milyen hatalmas volt akkoriban a római nép! Most pedig — folytatta — nyomorult, békét nem ismer, földjei ugaron fekszenek. Mi lesz, ha a közelgő szentév megnyitásáig nem tudnak ezeken a gazdasági bajokon segíteni? Mernek majd Rómába jönni a zarándokok, ha nyomor vár rájuk és az utakon rablók garázdálkodnak? A szóban le nem vont, de titkon sugallt következtetés az volt, hogy a népnek magának joga, sőt kötelessége saját javáról és jövőjéről gondoskodni; a maga irigyeire tett célzás pedig a szónok személyét helyezte előtérbe.

Az előadás tudományos magja a humanizmus csiráját hordja magában, s a Vita tanúsága szerint általános dicséretet aratott. A törvénytábla szövegét Cola di Rienzo felvette immár 69 darabból álló római feliratgyűjteményének végére. Hogy azonban a legégetőbb időszerű kérdésre való kitérés a nemesek körében kevésbé találkozott közhelyesséssel, azt a további fejlemények eléggé bizonyítják.

A fiatal Giovanni Colonna, akit a Vita „a legravaszabb és legfényűzőbb nemes“-nek nevez Rómában, lakomát adott házában s erre Colát is meghívta. Iddogálás közben az ifjú bárók ugratni kezdtek, mulattassa őket ismét úgy, mint a Lateránban. Ő erre félig komolyan, félig tréfásan sorban mindegyikük fejére olvasta bűnét és a szentenciát, mivel sújtaná, ha Rómában ő lenne az úr: ezt felakasztatná, amazt lefejeztetné! A lakomázó társaság jót mulatott beszédén. Biztos uralmuk tudatában senki sem gondolt arra, hogy Cola di Rienzo valamikor valóban Róma parancsolója lehetne. Mi azonban nem tudjuk megállni, hogy gondolatunk előre ne siessen vagy három évvel és meg ne lássa a gúnyvaesora szerencsétlen ifjú szerzőjének összekaszabolt tetemét a Porta San Lorenzo előtt szenynyesen, egy pocsolyában fetrengve.

A kamarai jegyző Raimondo püspöknek a támogatására számíthatott. Ez a kiváló kánonjogász mint rietii püspök installálta őt VI. Kelemen megbízásából római hivatalába s 1346-ban, az orvietoi püspökséggel cserélvén fel régi székhelyét, mint a pápa vikáriusa gyakorolta a legfőbb ellenőrzést Róma kormányzásának és közigazgatásának ügyeiben. Cola di Rienzo kinevezése úgy szólt, hogy mellette — „*apud Vicarium nostrum in spiritualibus in dicta Urbe*“ — köteles működni „*fideliter et legaliter pro Romano populo*“. A most következő fejlemények azt bizonyítják, hogy Raimondo vikárius is meg volt győződve arról, hogy a főnemesi szenátorok kormánya teljes romlás felé viszi a várost. A pápától volt bizonyára utasítása, hogy segítse elő a kamarai jegyző működését s támogassa őt a szenátorok ellenségeskedésével szemben.

Cola di Rienzo már lateráni előadása alkalmával igyekezett

kihangsúlyozni egyéni kalapviseletével a maga elé tűzött feladat dicső voltát. Ezt aláhúzta még azzal, hogy hivatali működése közben csak ezüstpennát használt. *„Az szokta mondani — meséli a Vita —, olyan nemes a hívása, hogy csak ezüsttoll illik hozzá.”* Saját személyének jelentőségét azért sem szünt meg kiemelni, mert úgy érezte, hogy megértek immár előkészítő propagandájának gyümölcsei és óvatosan, nagy titokban a cselekvés terére léphet.

1847 február 14-én, hamvazó szerda napján a San Giorgio della Chiavica-templom kapujába tűzve cédulát találtak ezzel a felírással: *„Rövidesen a rómaiak visszanyerik régi jó kormányukat!”* Erre azok is, akik korábban úgy vélekedtek, hogy *„festett figurákkal nem lehet a római állapotokon változtatni”*, kezdtek felfigyelni, mert ez jel volt a gyülekezésre.

A következő két hónap alatt Cola ismételten összehívta az elégedetlen néppártiakat, tisztviselőket, kismemeseket (*cavallerotti*) s jómódú kereskedőket, hogy „velük a város helyzetét megtárgyalja”. Elhatározásra az összeesküvők azonban csak május 18-án jutottak. Ekkor, pünkösd előtti pénteken, a kamarai jegyző az aventinusi Santa Sabina templomban gyűjtötte egybe híveit, hogy megvitasák a cselekvés lehetőségeit és előfeltételeit. Raimondo püspök alkalmasint tudott terveikről, mert Cola egyenest hivatkozott személyére és célzott arra, hogy az általuk kifogásolt botrányos városi visszaélések a pápa tudtán kívül történnek. Beszédében a most már vezéreként fellépő leendő tribun újból ecsetelte Róma kétségbeesett helyzetét és hangsúlyozta a gyors, erélyes segítség szükségét. Aztán részletesen válaszolt arra az ellenvetésre, hogy a felhánytorgatott bajok megszüntetése nagyobb pénzüsszegek befektetése nélkül lehetetlen. Hallgatói nem a rongyos, éhező, megvetett plebsz közül rekrutálódtak, hanem jómódú polgárok, elégedetlen tisztviselők, kismemesek, néppárti vezetőemberek voltak, akikből nem hiányzott az előrelátás és megfontolás képessége.

Cola, akinek volt alkalma belelátni a római közigazgatási terület államháztartásába, tudta, hogy ennek határai jog szerint északon az Orvieto felett folyó Pagliaig, délen pedig a nápolyi birodalom határán fekvő Cepranoig terjednek. Kifejtette hát előtük, hogy a városi kamarának bőséges jövedelmei kell, hogy legyenek. A házadó, sójövédék és útadó egyenként 100—100.000 forintot jelentenek. Csakhogy ezek az összegek nem folynak be a közigazgatás gyöngesége és szervezatlensége miatt, vagy nem jutnak rendeltetési helyükre, mert a kamara helyett a bárók szedik, akiknek feudális erejük elhatalmasodott. Aztán lendületes szavakkal hatott újból hallgatóinak érzelmeire s végül késznek nyilatkozott arra, hogy megkockáztatja a gyökeres változás előidézését, minek megsegítésére a jelenlévők írásban kötelezték magukat.

Az időpont rendkívül kedvező volt vállalkozásuk végrehajtására. A két szenátor — Pietro Agapito Colonna és Roberto Orsini — tekintettel a közelgő pünkösdjü ünnepekre, távol volt, a nagy tekintélynek örvendő agg Stefano Colonna pedig Cornetóban járt a városi miliciával, hogy ott a már-már éhező Róma számára gabonát rekviráljon.

Cola di Rienzo másnap a szombati piacon tolongó nép előtt kihirdette, mintha csak valami élelmezési kérdésben lenne közleni valója, hogy pünkösdi vasárnapján, ha a kapitólumi harang megszólal, mindenki siessen a szenátusi palota elé. Maga éjfél után a pápai vikáriussal együtt a Kapitólium alján fekvő halpiaci Sant Angelo-templomba ment, hogy ott ünnepelje a Szentlélek eljöveteletét. Az alsó papságból is sokan megjelentek, s a templomban harminc misét mondtak. Így hódol az Anagni-környéki remeték és fra Venturino tanítványa a spirituális Szentlélek-misztikának, mikor életének nagy elhatározó lépésére készül. Közben ugyanis odagyűltek pártbívei. Jó előre felesége 150 forintnyi hozományán vagy száz fegyverest is fogadott, akik reggelre a templom előtt várták. Fél harmad órán, azaz fél kilenckor a vezér megjelent a vikárius kíséretében, talpig fegyverben, sisak nélkül a templom ajtajában, akárcsak az az angyal, akit néhány héttel előbb ugyanennek a templomnak a falára festetett s aki az ábrázoláson a tűzben égő matrónát a haláltól megszabadította. A szürke kis veréb átveszi a szentlélek pünkösdi galambjától a babérkoszorút, hogy az elhagyott özvegy Róma fejére tegye.

Colát a lelkes ifjak csoportja követi. Előtte három zászlót hordoznak. Az első hatalmas vörös lobogó Róma zászlaja, rajta közepén két oroszlán közt trónol a világ királynéja, „*Roma caput mundi*” hirdeti a körírás. Egyik kezében a világgömböt, a másikban pálmaágat tart. Egy Bolognából behívott idegen szenátor, *Brancaleone d'Andalò* tette ezt az ábrázolást 1253-ban Róma szimbólumává és ezt a mondást Róma jelmondatává, úgy, hogy alkalmazásuk e pillanatban jelentőségteljes történeti események emlékét idézte fel. Brancaleone ugyanis a céhekre támaszkodott uralmában és kérlelhetetlen igazságszeretettel szállt szembe a latin szellemtől annyira idegen germán feudalizmust képviselő, a középkor folyamán idegenből beszármazott római oligarchák hatalmi törekvéseivel. Ha a régebben sokkal számosabb nemesi tornyok tömege a XIV. században már megcsappant, az annak volt köszönhető, hogy ő közülük vagy háromszázat leromboltatott. Brancaleone d'Andalò zászlaja tehát programot jelentett. De emlékezett-e Cola di Rienzo arra, mikor a Sant Angelo dei Pescivendoli-ból elindult a Kapitólium elfoglalására, hogy azt, akit példaképül választott magának, a nép két évi kitűnő uralkodás után, 1255-ben cserbenhagyta és elűzte, majd, mikor 1257-ben visszahívták, IV. Sándor pápa átkozta ki? Egy évvel később Corneto ostrománál esett el s levágott fejét a Kapitóliumon bocsájtották közszemlére. Kísérteties találkozás annak a tribunnak majdani sorsával, aki Brancaleone oroszlanos Róma-emblémáját vésette pecsétnyomójára! A nevezete zászlót nem akar ki, hanem az ékesszólásáról híres Cola Guallato hozta.

A második és harmadik zászló az egyházé volt. Velük a forradalomnak pápa iránt való hűsége domborodott ki, mit különben a vikárius jelenléte is elég világosan jelzett. Az egyik fehér seiyemből van és Szent Pál alakja látható rajta kardosan. Stefaniello, alias Magnacuccia, jegyző hozza. A másikon Szent Péter van ábrázolva a kulcsokkal. A két lobogó együtt a harcos és lelki egy-

házat jelképezi. Végül drága ereklyeként egy nyél tetején lógó ládikában még Szent Györgynek egy egészen szertefoszlott ősi zászlaját is hordozzák. *Ezeket a szimbólumokat már művészi kéz válogatta össze úgy, hogy egy politikai és erkölcsi megújulás programját hirdessék.*

Ki mert volna ilyen menetnek ellentálni? Tíz perc alatt a Kapitóliumon vannak. A kéttornyú, árkádos, várszerű szenátusi palota meglepődött, gyenge őrsege félreáll. Cola di Rienzo a vikáriussal és a zászlókkal bevonul a kapun, miközben a velük érkezett fegyveresek átveszik a palota őrzését. A pápapárti vallásos forradalom színeibe öltözött népi felkelést siker koronázta.

VII. A római néptribun.

A győztes vezér megszólaltatta a Kapitólium harangját. Már sokakat odavonzott a Sant Angelo dei Pescivendoli szokatlan „körmenet“-e is. Most összefutott a nép s a domb lejtője, melyet még nem díszített a szenátusi palotával szemben álló Aracoeli franciskánus templomhoz vezető hosszú lépcsősor (ezt csak egy évvel később a rettenetes pestisjárvány megszüntének emlékére építették), hamarosan feketéllett a tömegtől. Az odasereglettek azonban valami egyszerű közlés helyett kormányváltozás és egészen újszerű programadás tanúivá lettek.

A vikárius társaságában a palota erkélyén megjelenő Cola di Rienzo a néptömeg helyeslése mellett lendületes beszédben kifejtette, hogy a római nép nyomora és elnyomottsága tarthatatlan helyzetbe sodorta a várost. Mivel a szenátorok ezen nem tudnak és nem akarnak segíteni, „a pápa iránt való szeretetből“ és a római „nép iránt érzett ragaszkodó szánalomból“ a püspök-vikárius beleegyezésével hajlandó kockára vetni életét a bajok megszüntetésének érdekében. Hogyan akar ehhez hozzákezdeni, mindjárt meghallják. Unokaöccse, Conte Mancino jegyző — ugyanaz, kit később Civitavecchia parancsnokává nevezett ki — parancsára felolvassa első rendeleteit. A tizenöt pontból álló „*Ordinamento di buon governo*“, melyet a *Vita* feljegyzett, részben a közbiztonság visszaállítását, részben a nemesség előjogainak megnyirbálását, részben a szegényeken való segítés és a *társadalmi egyenlőség szociális programját hirdette meg:*

1. Aki valakit megöl, halállal lakol. Kivétel nincs.
2. A pereket nem szabad húzni, legkésőbb két hét alatt el kell őket intézni.
3. Bosszúból nem szabad egy római házat sem lerombolni, hanem a főbenjáró bűnös vagyona legyen a közé.
4. Róma minden kerületében közkiáltásan 100 gyalogost és 25 lovasot kell tartani, egy-egy öt ezüstcarlinót érő pajzs és megfelelő zsold ellenében.
5. Az árvák és özvegyek a római kamarától segélyben részesülnek.
6. A campagnai fertőkben és tavakon, valamint a római tengerparton a kereskedők védelmére állandóan csónak tartandó készenlétben.
7. A házadó, sójövédék, kikötők és utak jövedelme s a bírságpénzek szükség esetén a közjó előmozdítására